

Medeniyetler atışması ve Buluşması İkileminde Güvenlik Sorunları

*Prof. Dr. Hüseyin BAĞCI **

Sayın Başkan, muhterem dinleyenler;

Benden nceki iki değerli konuşmacı bana altyapı oluşturan bildiriler sundular. Bu, benim işimi iki açıdan kolaylaştırıyor. Bir tanesi hukuki açıdan nasıl bir süreç yaşandığını Sayın ÖZBUDUN anlattı. İkincesinde de Sayın İlber ORTAYLI zellikle Osmanlı açısından, Türkiye açısından, Avrupa Birliği-Türkiye ilişkileri açısından tarihsel perspektiften Türkiye'nin Avrupa ile olan barış projelerinde olup olmayacağı veyahut da ileriye yönelik olarak da öngörülerde bulundu. Eğer Lord Owen'ın söyledikleri gerçekleşirse gerçekten de Türkiye'nin Avrupa Birliği ile uzun süreli olarak bir araya gelmesi zor gibi gözüküyor. Eğer ekonomik ve hukuki gelişmeler bu düşüncenin önüne geçmez ise.

şimdi, benim konum, hukukçu değilim bir defa, hukuk bile diyemeyen bir adamım. Trakyalı olduğum için "h"leri söyleyemiyorum. Ama şöyle bir şey var: Benim üzerinde duracağım konu bugün için hukukçuları doğrudan ilgilendiren bir konu. Çünkü 21. yüzyılın en büyük problemlerinden biri değişen dünya koşullarında hukukun ve bununla birlikte hukuki kurumların yeni oluşan, yeni ortaya çıkan dengelere, yeni ortaya çıkan olaylara ne derece uyum sağlayıp sağlamayacağında yatacaktır. Amerikan Devlet Başkanı George Bush'un Irak müdahalesi öncesinde "Uluslararası hukuk mu, o nedir? Danışmanlarıma bir sorayım." şeklinde veciz olarak ifade ettiği ama

* Ortadoğu Teknik Üniversitesi İİBF ğretim yesi

dünya tarihine uluslararası hukukun bir noktada ihlali olarak da denilebilecek bir yaklaşımla Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası hukuku tanımadığı yönünde bütün dünyaya bir mesaj verdi. Şimdi, bu özellikle 2001 olaylarından sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin tüm dünyada hem kendi açısından hem de diğer ülkeler açısından insanları belirsizliğe sokan ve bu belirsizliğin de hâlen devam ettiği entelektüel siyasal, sosyal, ekonomik bir yapılanma süreci içindeyiz. Yani 90'lı yıllarda yine Amerikalı yazarlar tarafından gündeme getirilen Samuel Huntington'un o meşhur medeniyetler çatışması, bütün 90'lı yıllar boyunca literatürde entelektüellerin kafasını karıştırdı. Yani gerçekten dünya bir medeniyetler çatışmasına gidiyor mu? Böyle bir süreç yaşanacak mı? Hangi aktörler bu olayın içinde vardır? Biz dâhil Türkiye'de, bu konuda kitaplar yayınlandı, makaleler yayınlandı ve bütün 90'lı yıllar nereden bakarsak bakalım Fransız Fukuyama'nın "tarihin sonu" ve Samuel Huntington'un "medeniyetler buluşması" teorileri çerçevesinde dolaştı durdu. Bizler özellikle uluslararası ilişkileri ve güvenlik sorunlarını takip etmeye çalışan, zamanın ruhunu yakalamaya uğraşan akademisyenler olarak bazen büyük bir belirsizliğe girdik. Çünkü ya var olan kurumlar yeni ortaya çıkan sorunları çözecek veyahut da yeni kurumlara yol açan gelişmeleri beklemek zorunda kalacağız. Sayın ORTAYLI'nın söylediği Birleşmiş Milletler örneği belki bu açıdan çok tipik bir örnektir. Yani bugün için hiç kimse Birleşmiş Milletlerin dünyadaki genel güç dengelerini savunduğunu söyleyemez. 1,2 milyar kişilik İslam dünyasının örneğin Birleşmiş Milletlerde bir temsilcisinin olmaması bugünkü dünya siyasi gerçeklerine uymamaktadır. Yani Birleşmiş Milletlerin özellikle beş daimî temsilcisinin bugün için bütün dünya olayları hakkında veto alma kararları, içinde bulunduğumuz siyasal güvenlik, sosyal, ekonomik yapılanmaların gerçeklerine uymamaktadır. Ama bir Macar diplomatın dediği gibi, diyor ki: "Eğer sabahleyin kalkıp da aynaya baktığınızda ayna sizi kötü gösteriyorsa bu aynanın suçu değil, kendinize çeki düzen vermeniz lazım." Bugün için dünyadaki gelişmeleri eğer bir ayna perspektifinden bakacaksak gerçekten aynanın gösterdiği kişilik veyahut da olay pek o kadar sevimli değil.

Özellikle bir noktanın ayırımını yapmak lazım. Anglosakson dünya ile bunun dışında kalan dünya arasında medeniyetler kültürler arasında bir çatışma vardır. Yani Almancası zivilization, civilization İngilizcesi ama biz medeniyetlerden mi sadece söz edeceğiz, yoksa

kültürlerden mi? Mesela İslam kültürü, Hristiyan kültürü, Çin, Hint kültürleri var. Ama İslam dünyası içerisinde İslamiyet'i yorumlayan farklı ülkeler var. Yani bir Arap medeniyeti var, Türk medeniyeti var, İran medeniyeti var, bunlar büyük medeniyetler. Yoksa biz bu İslam dünyası içerisinde yorumlanmayı başka türlü algılayan yerel kültürleri mi mesela daha fazla çıkaracağız? Müsaadenizle şunu söyleyeyim: Dün bir yurt dışı seyahatinden geldim, Arap ülkelerinden birindeydim, Umman'da. Orada İslam üzerine belli konuları tartışırken mesela İslamiyet'in yerel kültürlerle nasıl bir uyum sağladığı konusunda uzunca bir tartışma yaşandı. Şimdi biz şunu göreceğiz: 90'lı yıllarda mademki dünya bir çatışma kültürü üzerine kuruluydu... Tartışmalar, yani Huntington'ın medeniyetler çatışması bunu söylüyordu yani resmen bu olacak diyordu. 2000'li yıllarda ise Türkiye Başbakanı Sayın Tayyip ERDOĞAN'ın ve İspanya Başbakanı Sayın Zapatero'nun birlikte "medeniyetler buluşması" olarak da tanımladıkları ve İstanbul'un ev sahipliğini yaptığı birçok toplantı gerçekleşti. Şimdi, buluşma ile çatışma arasında önemli bir süreç yaşanıyor. Yani çatışmadan buluşmaya doğru bir evrimleşme söz konusu ve ben Samuel Huntington'ın özellikle 90'lı yıllarda başlattığı bu teorinin 21. yüzyılın bu ilk çeyreğinde gerçekleşmemesi için özellikle –altını çizerek söylüyorum- İslam dünyasının oyuna gelmemesi gerekiyor. Çünkü bu gibi teoriler uzun süreli başlayacak olan hastalıkların ilk belirtisidir.

Biz özellikle şunu görüyoruz: Türkiye birdenbire bütün bu süreç içerisinde medeniyetleri uzlaştırıcı, birleştirici, bir araya getirci bir kilit ülke konumunda olmaya başladı. Türkiye bunu yapabilir mi? Yapmalı mı? Nereye kadar bunu yapabilir? Bu ayrı bir tartışma konusu. Ama Türkiye'nin arka planı -Sayın ORTAYLI'nın çok güzel bir şekilde ortaya koyduğu gibi- Osmanlı geçmişi ve bunun 21. yüzyıldaki sorunların ortaya çıkış biçimlerine de baktığımızda Türkiye'nin böyle bir rolü oynama, yürütme, götürme şansı var. O nedenle burada özellikle Türk akademisyenlerine olduğu kadar diplomatlarına, siyasetçilerine, iş adamlarına, herkese büyük bir gereksinim var.

Dünya şu anda çok büyük bir güvensizlik içinde yaşıyor. Seyahat edenler, muhterem misafirlerimiz, değişik ülkelerden geldiler. Havaalanlarında özellikle güvenlikle ilgili olarak yaşadıkları tecrübeleri zannediyorum biliyorlar. Yani bir noktadan bir noktaya hareket etme artık geçmiş yıllarda olduğu gibi pek o kadar kolay değil. Ama biz tabii, uluslararası ilişkilerde güvenlik konularını, özellikle çalışırken şuna dikkat ederiz: Çatışma potansiyeli nerede var? Çatışmaların

reelliği, gerçekliği ne kadar? Bu çatışmalar yapısal çatışmalar mı, yoksa dışarıdan desteklenen birtakım olaylar mı?

Uluslararası terörizm konusunda ne yazık ki -en azından benim bilgilerim ölçüsünde- bugüne kadar doğru dürüst bir tanımlama yapılamadı. Yani bu önemli bir sorun. Yani teröristin ne olduğu tanımlaması çok önemli. Bazılarına göre terörist bazılarına göre özgürlük savaşçısı olabiliyor. Bu sene Münih Güvenlik Konferansı'nda Rusya Devlet Başkanı Putin kalktı, bir konuşma yaptı. Birdenbire herkes "Eyvah, soğuk savaş geri mi geliyor?" dedi. Aslında Putin'in yapmış olduğu konuşma dünyada birçok ülkenin söylemek isteyip de söyleyemediği sözlerin siyasal anlamda ifadesiydi. Ama bir gün sonrasında Rus siyasetçi Sergei Ivanov'un açık ve net bir şekilde teröristlerin gereğinde ya buldukları ülkelerde o ülke tarafından mahkeme edilmesi veyahut da geri verilmesi konusundaki tavrı... Dünyada artık öyle gözüküyor ki, güvensizliğin en önemli unsurlarından biri olan bu terörist aktivitelerin ve teröristlerin çok daha çabuk bir şekilde herhangi bir şekilde mahkeme edilmeleri ve kamuoylarının özellikle burada tabii memnun edilmeleri gerekiyor.

Bizim Türkiye örneğinde Fehriye ERDAL örneği vardır. Şimdi bu tabii beni aşan bir şey, hukukçu değilim ama ben Avrupa'daki tartışmalarda şunu gördüm: Türkiye Avrupa Birliği ile müzakere eden bir ülke. Brüksel'deki bir toplantıda dedim ki: "Türkiye'ye niye vermiyorsunuz? Türkiye'de idam cezası yok, kaldırıldı. Avrupa Birliği ile müzakere eden bir ülke." Belçika'lı 2 kişi -bunlardan biri diplomat, biri siyasetçiydi- resmen Türkiye'ye güvenmediklerini ifade eden cümleler söylediler. Ben de dedim ki: "Peki, ya kaçırırsanız ne olacak? Yani yargılamıyorsunuz, herhangi bir şekilde geri de vermiyorsunuz. Tamam, anladık. Ya kuş uçarsa, ya kaçırırsanız ne yapacaksınız?" Bugün Fehriye ERDAL kayıp. Yani şimdi, güvensizliğin duyulduğu bir ülkeden, güvenli olarak görülen bir ülkenin düştüğü duruma bakmak bence çok ilginç bir süreç.

Muhterem dinleyenler, özellikle son dönemlerde bu medeniyetler çatışmasını biz anlatırken, ekonomi, güvenlik ve hukuk üçgeni çerçevesinde anlatmaya çalışıyoruz. Yani ekonomik açıdan zenginleştikçe güvenliğe daha fazla para yatırırınız. Güvenliğe daha fazla para yatırdığınız zaman da sizin o hukuk sisteminizin bu beklentilere cevap vermesini sağlayacak bir altyapıyı oluşturmasını arzu edersiniz.

Küreselleşme diye bildiğiniz olgu, aynı zamanda yerelleşmenin de karşıtıdır. Yani küreselleşme bütün dünyayı saran bir olgu, buna karşı çıkmak mümkün değil. Ancak küresel bir hukuk anlamında özellikle söyleyeceksek, dünyada devletler –zannediyorum ki konulardan bir tanesi de o- ortak bir dil kullanabiliyorlar mı? Yani bugüne kadarki süreç içerisinde belli konularda devletler ortak bir dili kullandılar mı? Eğer kullanmadılarsa o zaman demek ki sorunların birçok kaynağı da bu ortak dili kullanamamalarından kaynaklanıyor. Acaba şimdi yeni dönemde bir ortak dil kurulabilir mi, geliştirilebilir mi? Yani parametreler, kafadaki düşünce biçimleri benzeşebilir mi, aynı olabilir mi? Buna da belki bakmak lazım. Dün belki birçoğunuz okudu, takip etti. Etiyopya’da Çinli işçilere saldırıldı, yerel bazı gruplar saldırdı. Şimdi bu birçok kişi için belki önemsiz olabilir. Ama Çinlilere saldırılan yer Afrika. Yani Çin, Afrika’da. Şimdi bu ilginç. Yani Fransızlara veyahut da İngilizlere saldırılsa hiçbir sorun yok. Nasıl olsa onlar orada, eski kolonileri dersiniz. Belçikalılar, Hollandalılar, sorun yok. Ama Çinlilere saldırılıyorsa bir şey var. Yani bu önemli diye düşünüyorum.

İkincisi: Bunu ideolojik olarak açıklamak mümkün mü? Yani dünyada 20. yüzyılın gördüğü 3 tane önemli hareket var: Biri 74 yıl süren sosyalist, komünist düşünce biçimi, ikincisi hâlen Batı dünyasının ideallerini oluşturan demokrasi ve üçüncüsü de öyle gözüküyor ki İslam olacak. Ben son dönemlerde özellikle buna Batı dünyası dışı olarak da gördüğüm Hindistan ve Çin’i de ekliyorum. İslam dünyasının nasıl ve ne yapacağını, zannediyorum mercek altına alan bir süreç başladı. Yani 1,2 milyar insanın soğuk savaş dönemindeki o ideolojik çatışmalar, tartışmalar döneminde pek fazla sesleri çıkmamıştı. Ama şimdi iş değişti. 1990’lı yılların başında kısa bir süre NATO Genel Sekreterliği yapan Sayın Claise şöyle demişti: “NATO’nun yeni düşmanı İslam.” demişti. Biz o zamanlar “Ne diyor bu? Yani ne ilgisi var?” demiştik. Yani NATO orada duruyor, 93’lü, 94’lü yıllar. “Allah Allah” dedik. Ama bugün gelinen nokta itibarıyla Afganistan’a, Irak’a, diğer başka bölgelere baktığınızda, özellikle İslam dünyası içindeki çatışmalara baktığınızda böyle bir algılamanın olduğunu söylemeden edemeyeceğim. Hele hele bir Türk akademisyen olarak üç gün önce Mustat’ta “Türkiye NATO’nun Afganistan’da ve Irak’taki kıyımına ortak olacak mı?” sorusuna cevap verirken hakikaten ilginç bir sürecin başladığını tespit ettim.

Peki, ne olacak? Yani sorun şu: Dünya eskisi gibi güvenli değil, güvensizlik belirleyici. Bu doğru. Bütün devletler şu anda birbirleriyle

özellikle güvenlik konularında –sınır güvenliği başta olmak üzere- yeni baştan anlaşmalar imzalıyorlar, yeni baştan teknolojiler geliştiriyorlar. Ben bunu bir örnekle size anlatayım.

Son beş dakikam değil mi Sayın Başkanım? Üç dakika mı? O zaman anlatıp bitireyim.

Şimdi, özellikle Türkiye'ye pek fazla girmedim ama Türkiye 11 bin kilometrelik sınırıyla, dokuz komşusuyla, farklı dil, din ve siyasi rejimlere olan yakınlığı nedeniyle dünyanın ister istemez göz önünde bulunan ülkelerinden biridir. Hiçbir siyasetçi -ne Avrupa'da ne Amerika'da ne de Çin'de- Türkiye'yi devre dışı bırakan bir bölgesel politikayı yapma lüksüne sahip değil. Öyle veya böyle, matematiksel bir sayı gibi Türkiye bu süreçlerin içerisinde. Bu bizi de tabii hem sorumluluğa getiriyor hem de yeni meydan okumalara karşı ortak davranmayı da beraberinde getiriyor.

Bu yılki Münih Güvenlik Konferansı'nda Pakistan Dışişleri Bakanı Sayın Kasuri konuşurken şöyle bir soru geldi Alman bir milletvekilinden, dedi ki: "Siz Pakistanlılar olarak Taliban'la yeterince mücadele etmiyorsunuz. 'Taliban var.' diyerek bizden ekonomik yardım talep ediyorsunuz." Yani siz bir noktada bilerek Taliban'la mücadele etmiyorsunuz. O ana kadar çok sakin, mülayim olan Pakistan Dışişleri Bakanı bizim Türkçemizde bam teline basmak olarak tanımlanan bir biçimde sınırlendi ve başladı bağırıma. Alman milletvekiline dönerek "Siz burada Berlin'den böyle rahat rahat konuşuyorsunuz. Benim sınırlarımda günde 35 bin tane insan Afganistan'dan Pakistan'a geçiş yapıyor. 35 bin kişi ve hepsi birbirine benziyor. Kolunda kaleşnikof, sakallı, aynı tip elbise ve neredeyse hepsi birbirinin benzeri olan insanlar. Ben bunları nasıl kontrol edeceğim? Yani sen bana teknoloji verdin, benim yeterince gümrük muhafaza memurum vardı da ben mi kontrol etmedim?" dedi.

Şimdi bu tabii şunu da beraberinde getiriyor: Güvenlik sorunları artık sadece bir ülkenin sorunu değil, dünyanın ortak sorununa dönüştü. O nedenle ben şunu söyleyerek bitirmek istiyorum müsaadenizle. "21. yüzyılda medeniyetler çatışması mı yoksa medeniyetler buluşması mı?" Bu bir ikilemdir, bu doğru, dilemma. Dilemma ilginç bir cümle, yani en az zararlı olanı almayı tercih ettiğiniz bir süreçtir. Ne yardan ne serden hikâyesi. Ama 21. yüzyılın medeniyetler çatışmasına dönüşmemesi, bugün dünden beri yapılan toplantıların bence özü. Eğer hukuki yapılanma evrensel bir nitelik

kazanıyorsa, bütün uluslararası hukuk kurumları benzer, ortak tavır takınıyorsa o zaman çatışma olmayacaktır. Ben 21. yüzyılın belki de en büyük meydan okumasını burada görüyorum. Dünyanın geldiği nokta itibarıyla özellikle Amerikalı bilim adamlarının çatışmadan çok uzlaşmaya yönelik yorumları, tarihsel örnekler getirmeleri tercih edilir. Ama diğer taraftan Sayın ORTAYLI'nın da çok güzel bir şekilde ifade ettiği gibi, tarihi anlamadan da geleceği yapmak mümkün değil. O nedenle, tarih bize ne gösterdi, o tarihten alacağımız dersler sonucunda barış mı yoksa çatışma mı olacak, diye bakmak lazım.

Ben dünyanın çatışmacı değil, uzlaşmacı, barışçı olması gerektiğini düşünüyorum. Ama akademisyenlerin siyasetçiler tarafından dinlenildiği çok ender zamanlar olmuştur. O nedenle de karamsarım.

Saygılar sunuyorum.